

พิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง

กะเหรี่ยง - ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มนั้นมักจะมีหลายชื่อ ขึ้นกับว่าใครเป็นผู้เรียก คำที่ใช้เรียกตนเอง (autonym) มักจะต่างจากคำที่คนอื่นเรียก (exonym) กรณีของกะเหรี่ยงก็เช่นกัน ก่อนที่จะมีการแบ่งพรมแดนของรัฐบาลสมัยใหม่เป็นประเทศไทยและพม่า นั้น “กะเหรี่ยง” เป็นคำเรียกของคนไทยภาคกลาง คนพื้นเมืองภาคเหนือและไทยใหญ่ เรียก “ยาง” ส่วนในพม่าเรียก “กะยีน” (Kayin) เป็นคำที่ใช้เรียกรวม ๆ สำหรับคนที่อยู่เขตชนบทและป่าเขาที่ห่างไกล มีวัฒนธรรมแตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ ชาวตะวันตกเรียก Karen¹

จวบจนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งชาวตะวันตกเข้ามาจัดแบ่งกลุ่มคนที่มีอยู่กระจัดกระจายหลากหลายนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยใช้หลักเกณฑ์ทางภาษาเป็นตัวแบ่ง ถึงแม้ว่าการแบ่งนี้ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการแบ่งตามลักษณะทางวัฒนธรรมก็ตาม นับแต่นั้นมา กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จึงหมายความว่าครอบคลุมถึงกลุ่มคนต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกัน คือ กลุ่มย่อยในตระกูลภาษา Sino – Tibetan linguistic ในกลุ่มภาษา Karenic มีภาษาท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ จำนวนมากถึง 20-25 ภาษา บางประเภทก็ไม่สามารถเข้าใจซึ่งกันและกันได้ และบางกลุ่มก็อยู่ห่างไกลกันมาก จึงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ใกล้ชิดมากกว่า

จากเกณฑ์ทางภาษา มีการจัดแบ่งกะเหรี่ยงในประเทศไทย ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. กะเหรี่ยงสะกอ² (Sgaw Karen) พวกนี้เรียกตัวเองว่า กันยอ (Kanyaw) หรือปกาเกญอ นับเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย
2. กะเหรี่ยงโปว์ (Pwo Karen) พวกนี้เรียกตัวเองว่า โพล่ง คนไทยเรียกว่า ยางโปว์ พม่าเรียกว่า ตะเลียงกะยีน (Taliang Kayin)

¹ คำว่า Karen เป็นคำในภาษาอังกฤษได้มาจากชื่อเรียกกะเหรี่ยงเป็นภาษาพม่าว่า “Kayin” มีข้อสังเกตว่าชื่อในภาษาพม่าแตกแขนงมาจากรากศัพท์ “yine” มีความหมายว่า “ป่าเถื่อน ทุรกาย” หรือคำว่า “yin” หรือ “Yen” มีความหมายว่า “ก่อน” (prior) หรือ “อันดับแรก” (first) หรือหากมองว่าต้นกำเนิดเป็นคำในภาษาบาลีจะมีความหมายว่า “dirty feeders” ในภาษาสันสกฤต “Kirata” หมายถึง “ชนเผ่าป่าเถื่อน” (barbarian tribes) หรือคนภูเขา (mountaineers) ส่วนกะเหรี่ยงเรียกตัวเองว่า “ปกาเกญอ” มีความหมายว่า “มนุษย์” (อ้างจาก Mohd. Razha Rashid)

² คนไทยเรียกว่า ยางขาว กลุ่มกะเหรี่ยงสะกอในแถบตะวันตกของ เชียงใหม่ เรียกตัวเองว่า บุนนอย (Bu Kun Yo)

3. กะเหรี่ยง บเว³ (B'ghwe Karen) หรือ แบร (Bre) หรือกะเหรี่ยงแดง พวกนี้เรียกตัวเองว่า กะยา (Ka-ya) กะเหรี่ยงแดงถือว่าตนเป็นชาติใหญ่ และไม่ยอมรับพวกสะกอและโปรวว่าเป็นพวกที่มีเลือดกะเหรี่ยงอย่างแท้จริง (บุญช่วย 2506: 123)
4. กะเหรี่ยงตองสุ⁴ หรือปะโอ (Pa-O) คนไทยและพม่าเรียก ตองสุ (Thaung thu) พวกไทยใหญ่เรียก ตองซู (Tong-Su) กะเหรี่ยงสะกอเรียกพวกตองสุว่า กะเหรี่ยงดำ

ปัจจุบันมีกะเหรี่ยงในประเทศไทย อาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ แถบชายแดนไทย-พม่า ในภาคตะวันตกและภาคเหนือ เช่น กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน ตาก และแพร่ เป็นต้น จากข้อมูลของสถาบันวิจัยชาวเขาปี 2544-2545 ระบุว่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่ใน 15 จังหวัด 1,925 หมู่บ้าน มีประชากรรวม 438,450 คน (ขวัญชัยวัน 2546: 8)

กะเหรี่ยงเป็นผู้ที่ยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างยิ่ง ถือได้ว่าเป็นการควบคุมภายในสังคมได้เป็นอย่างดี แม้จะเป็นชาวเขาเผ่าที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือของไทย แต่ไม่ค่อยจะมีปัญหาภายในเผ่าหรือปัญหาที่กระทบต่อสังคมส่วนใหญ่ ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากอิทธิพลของประเพณีวัฒนธรรมที่มีผลสืบเนื่องมาถึงระบบครอบครัวและการรู้ระเบียบสังคม เช่น ประเพณีการแต่งงาน งานศพ และค่านิยมทางสังคมในบางเรื่อง

กะเหรี่ยงมีความเป็นอยู่เรียบง่าย อุปนิสัยซื่อสัตย์ ไม่มีการใช้อำนาจกดขี่ซึ่งกันและกัน เคารพผู้อาวุโส เคารพต่อกฎของสังคมและเผ่าพันธุ์ ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีผัวเดียวเมียเดียว สังคมกะเหรี่ยงมีความมั่นคงในเรื่องการแต่งงาน ไม่อนุญาตให้มีภรรยาหรือสามีหลายคน การหย่าร้างเป็นเรื่องไม่ปกติ สำหรับกะเหรี่ยงโปรวมักอาศัยอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยว ส่วนครอบครัวกะเหรี่ยงสะกอจะประกอบด้วย สามี ภรรยา และลูกที่ยังไม่แต่งงานอยู่ร่วมกับลูกสาวที่แต่งงานแล้วพร้อมสามีและลูก ตามปกติหลังแต่งงานผู้ชายจะไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง (matrilocal) มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย สืบตระกูลทางฝ่ายแม่ และหมู่บ้านก็อยู่บนพื้นฐานครอบครัวขยายทางฝ่ายตระกูลแม่

ในด้านการทำมาหากิน เครือญาติทางแม่จะทำมาหากินร่วมกันในพื้นที่ติดต่อกัน หรือแม้ทำกินต่างพื้นที่กันก็ยังมีการช่วยเหลือกันอย่างใกล้ชิดทุกด้านมากกว่าเครือญาติทางพ่อหรือฝ่ายชาย มี

³ คนไทยเรียกว่ายางแดง พม่าเรียกว่า คะยีนี (Kayin-ni) แต่สมัยใหม่เรียกเป็น คะยา (Kayah) ชาวอังกฤษเรียกคาเรนนี่ (Karen-ni)

⁴ พวกตองสุแต่เดิมอาศัยอยู่บริเวณเมืองต่าง ๆ ใกล้ทะเลสาบอินเล แห่งมะเยลัด ในรัฐฉานตอนใต้ ประเทศพม่า (บุญช่วย 2506: 130)

กฎหมายลูกหลานในสายเครือญาติเดียวกันและร่วมทำพิธีบักะด้วยกันแต่งงานกันโดยเด็ดขาด มิฉะนั้นจะต้องถูกตัดขาดจากเครือญาติโดยทันที (ประเสริฐ: 42)

ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ได้จัดวางให้บุคคลในชุมชนมีกิจกรรมตลอดปี ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมทำกันโดยตลอด ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นและรักถิ่นฐาน กิจกรรมทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานศพ จะแทรกนันทนาการไปในตัว เช่น มีการขับลำนำ⁵ การละเล่นต่าง ๆ

จักรวาลวิทยาของกะเหรี่ยง

โดยพื้นฐานแล้ว กะเหรี่ยงเป็นพวกนับถือผี (animist) เชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณจำนวนมาก และมีแนวความคิดเรื่อง “ผู้มีอำนาจสูงสุด” (Supreme Being) “พระเจ้า” (Father God) และ “ผู้สร้างโลก” (Creator) “พระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ” (master creative deity) อย่างไรก็ตาม พระเจ้าไม่ได้มีบทบาทสำคัญในชีวิตปกติประจำวันของกะเหรี่ยง แต่ผีหรือวิญญาณ (spirits) เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอันตราย ต้องเซ่นไหว้ด้วยการฆ่าสัตว์เพื่อทำให้ผีหรือวิญญาณสงบ ผีที่สำคัญที่สุดคือผีบรรพบุรุษ⁶ (bgha) รองลงมาคือ ผีบ้าน และอันดับสามคือ ผีที่เป็นเจ้าของแผ่นดินและทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนแผ่นดิน เช่นในป่าเขา ลำน้ำ และไร่นา ฉะนั้นจึงมีพิธีกรรม⁷ การไหว้ผีเพื่อขอให้ผี

⁵ สำหรับกะเหรี่ยงไปที่หมู่บ้านห้วยหละ อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน เพลงคือเครื่องมือในการถ่ายทอดบทกวีใช้ขับร้องเพื่อความรื่นเริง และเพื่อประกอบในพิธีกรรม หรือเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทอผ้า ทำนา พิธีศพ เป็นต้น ดังนั้นเนื้อร้องจึงมีความสำคัญกว่าทำนอง โดยมักจะแต่งเนื้อร้องขึ้นสด ๆ แล้วนำไปใส่ในทำนองที่มีอยู่แล้ว แต่เดิม ส่วนใหญ่เป็นเพลงที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง มักมีจังหวะที่ไม่แน่นอนตายตัว (Free Rhythm) นอกจากจะใช้ขับร้องเพื่อความรื่นเริงแล้ว เพลงยังมีบทบาทในพิธีกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีแต่งงานและพิธีศพ นอกจากนี้ยังใช้ขับร้องให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานต่าง ๆ เช่น ร้องระหว่างทอผ้า ระหว่างเดินทางไปทำนา ใช้ร้องเพื่อบอกรัก และในบางครั้งผู้สูงอายุยังใช้ขับร้องเพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้เด็ก ๆ ฟังอีกด้วย (Ruriko: 53-67)

⁶ ในความคิดร่วมกันของกะเหรี่ยงหมายถึงผีบรรพบุรุษที่ตายมานานแล้ว ช่วยปกป้องสมาชิกทุกคนในตระกูลที่สืบสายตระกูลทางฝ่ายผู้หญิง (matrilineage, matrilineal guardian spirit) หญิงที่มีอายุมากที่สุดเป็นผู้ประกอบพิธี เช่น ไหว้ และสมาชิกทุกคนของสายตระกูลทางแม่ (รวมถึงที่มาจากหมู่บ้านอื่นด้วย) จะต้องเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีครอบครัวหรือผีบรรพบุรุษ (bgha) บางครั้งอาจเซ่นไหว้ผีครอบครัวเมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดเจ็บป่วยหรือเกิดเคราะห์ร้าย โดยเชื่อว่ามีสาเหตุมาจากการทำให้ผีครอบครัวโกรธเคือง หรืออาจประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีครอบครัวปีละครั้ง เพื่อหลบหลีกความโชคร้าย

⁷ โดยทั่วไปพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยงแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1. พิธีกรรมตามวงจรชีวิต เกี่ยวข้องกับการเกิด พิธีกรรมแต่งงาน พิธีกรรมงานศพ 2. พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต เช่น พิธีปลดรังควาญ หรือเลี้ยงผี จะทำในช่วงก่อนเริ่มฤดูการผลิต พิธีกรรมขึ้นปีใหม่ จะทำหลังพิธีกรรมเลี้ยงผี มีการผูกข้อมือฮิไซและเลี้ยงฉลองทุกบ้าน พิธีกรรมไร่หมุนเวียน เป็นการคัดเลือกพื้นที่เพาะปลูกทำไร่หมุนเวียน พิธีกรรมการผลิต มีการเสี่ยงทายเพื่อจัดสรรพื้นที่เพื่อทำการผลิต และพิธีกรรมนวดข้าว ก่อนเก็บเกี่ยวจะทำพิธีกินหัวข้าว หรือข้าวใหม่หม้อแรกในรอบปีการผลิต และ 3.

คุ้มครองและให้เพาะปลูกได้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก โดยมี “ฮิโซ” หรือหัวหน้าหมู่บ้านที่เป็นทั้งผู้นำ การเมืองและศาสนาตามจารีตประเพณีรับผิดชอบการประกอบพิธี

กะเหรี่ยงเชื่อเรื่องวิญญาณหรือขวัญ (souls) ที่สามารถออกจากร่างกายมนุษย์ และเป็น สาเหตุของความเจ็บป่วยหรือความตาย⁸ กะเหรี่ยงเชื่อว่าวิญญาณประเภทนี้เป็นอมตะ เมื่อมนุษย์ ตายวิญญาณแห่งชีวิตจะเดินทางสู่โลกหลังตาย วิญญาณในโลกหลังความตายสามารถตายในโลก หลังความตายได้ และเดินทางไปยังโลกหลังความตายอีกแห่งหนึ่ง แต่ในที่สุดแล้ว วิญญาณนี้จะไป เกิดใหม่เป็นมนุษย์ ส่วนวิญญาณอื่น ๆ อาจยังคงอยู่บนโลก แทนที่จะเดินทางไปยังโลกหลังความ ตาย

ตามความเชื่อดั้งเดิมของคนกะเหรี่ยง จักรวาลนั้นมี 2 ภพ คือ โลกมนุษย์ “ดู เล่อ โซ” และ โลกแห่งความตายที่เรียกว่า “ปี้ ปู” เมื่อเรามีชีวิตสิ้นสุดในภพใดก็จะมีการเริ่มต้นในอีกภพหนึ่ง มีลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อหมดอายุขัยในโลกความตายก็จะมาเกิดในโลกมนุษย์ ทุกคนที่ ไปเกิดในโลกมนุษย์นั้นจะต้องไปบอก “หมื่อ คา เซล่อ” หรือ “เทพแห่งการเกิด” ทราบ (คือ เทพเจ้าผู้ หญิงซึ่งสิงสถิตบนต้นไม้ขนาดใหญ่) เพื่อที่จะส่งบุคคลนั้นมาเกิดยังโลกมนุษย์ พร้อมทั้งแจ้งความ ต้องการว่าตนเองต้องการมีชีวิตอย่างไร จะทำมาหากินอะไร และจะอยู่นานเท่าไร เทพแห่งการเกิด จะจดบันทึกเอาไว้ และลิขิตชีวิตของบุคคลนั้นตามที่เขาต้องการ ซึ่งคนกะเหรี่ยงเรียกการลิขิตชีวิต หรือการกำหนดโชคชะตาของตนเองไว้ก่อนที่จะมาเกิดนี้ว่า “แฮ เส ปะ แว” เมื่อครั้นเวียนได้ได้กำเนิด บุตร จะมีการนำรอกหรือสายสะดือไปผูกติดกับต้นไม้ใหญ่และขวัญของเด็กจะอยู่ที่นั่น คนในชุมชนจะ หยุดกิจกรรมทุกอย่างเพื่อทำพิธีต้อนรับสมาชิกใหม่ของชุมชน (เปรมพร 2544: 41-42)

เมื่อคนเสียชีวิต ดวงวิญญาณจะหลุดออกจากร่างของผู้ตายและเดินทางไปยังโลกแห่งความ ตาย ซึ่งในปรโลกแบ่งสถานที่ออกเป็น 2 แห่ง แห่งแรกเรียกว่า “ดู เซอ วอ” หมายถึง ชุมชนหรือหมู่บ้าน เป็นที่อยู่ของบรรดาผู้ที่เสียชีวิตจากโลกมนุษย์ สถานที่แห่งนี้เป็นบ้านที่ถาวรแท้จริงของพวกเขา เป็นสถานที่ที่เปี่ยมไปด้วยความสุข โดยเชื่อว่า หากขณะที่มีชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์ บุคคลเหล่านั้นได้

พิธีกรรมตามโอกาส เช่น พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมบ๊ะ หรือบระ เป็นการสังสรรค์ร่วมญาติฝ่ายหญิง ซึ่ง สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับญาติฝ่ายหญิง พิธีกรรมขอขมา จะทำเมื่อมีคนทำผิดประเพณีของหมู่บ้านเพื่อขอโทษต่อบ้านผีเรือนและคนในชุมชน พิธีกรรมรักษาพยาบาล ขอขมาขอโทษต่อผีป่า ผีเรือน และพิธีกรรมทำนาย และการเสี่ยงทาย (จักรพันธ์, หน้า 60-80)

⁸ เมื่อมีคนเจ็บป่วย ชาวชุมชนเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผีป่า อาหารเป็นพิษมาจากพิธีกรรมระดับครอบครัว เครื่องญาติในหมู่บ้านที่ทำไม่ครบพิธีกรรม หรือมีคนที่ทำผิดผีต่อผีบ้านผีเรือนในเรื่องขู้สาว หรือผู้นำหมู่บ้าน “ฮิโซ” ทำพิธีไม่สมบูรณ์ จะต้องมีการทำพิธีในป่าเพื่อขอขมา แต่ถ้าไม่หายจะทำกรวยดอกไม้ไปหาหมอผีพื้นบ้านมาทำพิธี ขอจากผีเรือน หากเป็นฤดูแล้งจะเอาไถ่หนึ่งคู่ เหล้า 2 ขวด ดอกไม้ธูปเทียนไปทำพิธีใกล้แม่น้ำ ถ้าเป็นฤดูฝนจะให้ หมู 1 ตัว เมื่อไม่หายจริง ๆ จึงส่งสถานีนามัยหรือโรงพยาบาล (จักรพันธ์: 76)

ประกอบคุณงามความดี มีศีลธรรม เมื่อเสียชีวิตจึงได้กลับไปยังชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองที่มีพ่อแม่พี่น้องและเครือญาติรออยู่ ดังปรากฏในเนื้อร้องของเพลงที่ร้องในพิธีศพว่า ให้ผู้ตายเดินทางไปยัง “ดู เซอ วอ” อย่าได้เดินทางไปยังสถานที่แห่งอื่น เพราะเป็นบ้านของผู้ตายที่พร้อมและญาติมิตรของเขาได้รอคอยอยู่ ส่วนสถานที่อีกแห่งก็คือ “ดู เล่อ ระ” หมายถึงสถานที่ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน บุคคลใดที่กระทำชั่ว ขาดศีลธรรมในยามมีชีวิตบนโลกมนุษย์ วิญญาณจะต้องกลับไปยังสถานที่แห่งนี้ คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่า สถานที่แห่งนี้มีสภาพไม่ต่างไปจากโลกมนุษย์ โดยถือว่าโลกมนุษย์นั้นทุกคนมาอาศัยอยู่เพียงชั่วระยะเวลาไม่นาน และมีแต่ความทุกข์ความทรมานโดยเฉพาะความยากลำบากในการเลี้ยงชีพ (เปรมพร 2544: 44-45)

กะเหรี่ยงได้แบ่งพื้นที่สำหรับการตายออกเป็น 2 แห่ง แห่งแรกได้แก่ “โล ปู” คือ สถานที่ที่ผู้ตาย และ “กะ ลา” ที่ดีไปอยู่ ถือเป็นพื้นที่ที่ “กะ ลา” อันหมายถึงวิญญาณหรือเจ้าของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ในร่างกายของมนุษย์ จะไปอยู่เมื่อมนุษย์เสียชีวิตไปแล้ว สถานที่นี้มีความร่มเย็นและสงบสุขญาติของผู้ตายจะจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และอาหารการกินไว้ให้แก่ “กะลา” ของผู้ตาย จึงมีข้อห้ามมิให้คนในชุมชนเข้าไปรบกวนพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการรบกวนวิญญาณของผู้ตาย และ “กะ ลา” ต่าง ๆ ส่วนแห่งที่สอง คือ “ตา ชัว โซ” หรือ สถานที่ที่นำร่างของผู้ตายไปฝังหรือเผา รวมทั้งเป็นที่อยู่ของ “กะลา” ที่ไม่ดี 30 อย่าง สถานที่ทั้ง 2 แห่งอยู่ห่างกันพอสมควร หรืออยู่คนละทิศ โดยสุสานที่เผาหรือฝังศพจะอยู่ใกล้ชุมชน ส่วน “โล ปู” มักจะอยู่ไกลและเป็นพื้นที่ป่าที่ยังมีความสมบูรณ์ (เปรมพร 2544: 86-87)

พิธีกรรมความตาย

กะเหรี่ยงจะให้ความสำคัญอย่างมากต่อพิธีศพ เพราะถือว่าคนเกิดและตายเพียงหนึ่งครั้ง ใครที่ไปช่วยงานศพบ่อย ๆ ก็เหมือนกับเป็นการสะสมบุญ การจัดงานศพจะจัดตามความสำคัญของคนที่ตาย ในแง่ของรายละเอียดปลีกย่อยในพิธีศพที่คนกะเหรี่ยงปฏิบัติกันในชุมชน และในแต่ละพื้นที่อาจมีความแตกต่างกันไป ขึ้นกับสถานะทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อและการผสมผสานทางวัฒนธรรม

Hamilton (1976) ซึ่งศึกษาพิธีศพของกะเหรี่ยงทางเหนือของประเทศไทยได้แบ่งระยะของการจัดพิธีเป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงก่อนจัดพิธีศพ พิธีศพ และหลังพิธี

ในช่วงก่อนจัดพิธีนั้น เป็นระยะที่ครอบครัวและชุมชนพิจารณาถึงสาเหตุของการตาย สถานะของผู้ตาย แล้วจึงกำหนดว่าจะพิธีศพอย่างไร อาทิ หากเป็นเด็กอายุไม่ถึง 10 ขวบ ก็จะนำศพไปฝังที่ป่าช้า ทำพิธีอย่างเรียบง่าย หากผู้ตายอยู่ในวัยหนุ่มสาว ถ้าตายเพราะอุบัติเหตุ หากศพอยู่ในสภาพแหลกเหลวก็จะนำศพไปฝัง จึงจะกลับมาทำพิธีศพที่บ้าน แต่ถ้าศพยังอยู่ในสภาพดีก็จะทำพิธีอาบนํ้าศพให้ก่อน สำหรับคนอาวุโสถ้าตาย ชาวบ้านจะจัดงานอย่างสมเกียรติ และมีการแสดงกะเหรี่ยงกระทบไม้ในงาน เป็นต้น ไม่มีงานศึกษาขึ้นไต่ระดับถึงความคิดเรื่องการตายดีและตายร้าย

ทว่าในวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เวลาตกใจ หรือโกรธ ต้องการจะตำคนอื่นให้เจ็บใจ กะเหรี่ยงจะอุทานหรือคำว่า “ซี้ ทอ เดอ” หมายถึง “ตายทั้งกลม” (วันดี 2538: 76)

อย่างไรก็ตาม ในหลายชุมชนมีความเชื่อว่า เมื่อมีสมาชิกในชุมชนคนใดเสียชีวิตนอกชุมชนไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ห้ามนำศพหรือสิ่งของทุกอย่างที่ติดตัวผู้ตายกลับเข้ามายังหมู่บ้าน ถ้าหากนำกลับเข้ามาในชุมชนจะทำให้เกิดการตายของคนในชุมชนจำนวนมากและมีระยะเวลาต่อเนื่องกัน ซึ่งเรียกว่า “ตำ เซอ กู” (เปรมพร 2544: 26) บางชุมชน เช่นชุมชนปกากะญอบ้านขุนแม่มวม เชื่อว่าการนำศพที่ตายนอกเขตเข้ามาในหมู่บ้าน อาจทำให้ผลผลิตไม่ดีเท่าที่ควร (จักรพันธ์: 64-66) ดังนั้นหากคนในชุมชนไปเสียชีวิตในโรงพยาบาลของรัฐหรือสถานีนามัย ก็จะไม่มีการนำศพกลับมายังหมู่บ้าน จะนำไปฝังในป่าช้าหรือเผาทันที แล้วจึงกลับมาทำพิธีกรรมที่หมู่บ้าน โดยการทำพิธีศพ คล้ายกับพิธีทั่วไป เพียงแต่ไม่มีศพเท่านั้น ที่แตกต่างก็คือ ในคืนแรกจะต้องทำพิธีเรียก “กะ ลา ไช่ ที” หรือขวัญสำคัญที่อยู่บริเวณหน้าผากของผู้ตายให้กลับมา โดยลูกชายคนโตทำการแขวนกำไลไว้ที่ปลายไม้ไผ่ด้วยด้ายขาว ขณะที่ร้องเพลงเรียกขวัญกลับมา ก็จะพันด้ายรอบกำไล หากด้ายขาดและกำไลตกสู่พื้น หมายความว่าขวัญได้กลับมาแล้ว (kwanchewan: 166)

งานของขวัญชิววันยังกล่าวถึงประสบการณ์ความขัดแย้งกับบุคลากรทางการแพทย์ที่ไม่เข้าใจประเพณีของกะเหรี่ยง ดังกรณีของหญิงสาวผู้หนึ่งซึ่งติดเชื้อ HIV จากการดูแลหลานแทนพี่ชายและพี่สาวที่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ เมื่อเธอล้มป่วย ญาติ ๆ ได้นำตัวส่งโรงพยาบาลในอำเภอ แต่เมื่อเห็นอาการหนักและญาติ ๆ คิดว่าเธอคงจะเสียชีวิตในอีกไม่ช้า จึงต้องการนำตัวกลับหมู่บ้าน แต่หมอไม่อนุญาต บรรดาญาติระบุว่า หากเธอตายที่โรงพยาบาล พวกเขาจะนำศพเธอกลับบ้านไม่ได้ ญาติจึงขอให้หมอช่วยเซ็นสัญญาข้อตกลงว่า หากหญิงสาวผู้นั้นเสียชีวิต หมอจะต้องรับผิดชอบจัดการศพให้เหมาะสม อย่างไรก็ตาม เมื่อญาติชี้แจงให้หมอฟัง ในวันต่อมาหมอก็ก่อนุญาตให้หญิงสาวออกจากโรงพยาบาลได้ 2 วันต่อมาหญิงสาวผู้นั้นเสียชีวิตที่บ้านของเธอ ครอบครัวเก็บศพไว้ 1 คืนและฝังในวันรุ่งขึ้น (แม้ว่าแม่ของหญิงผู้นั้นจะต้องการให้เผาศพเธอเพราะคิดว่าลูกถูกขของ แต่ลูกคนอื่น ๆ ไม่ยอมเพราะเกรงว่าจะทำให้เชื้อโรคแพร่กระจาย) จากนั้นจึงจัดพิธีต่ออีก 2 วันโดยไม่มีศพ (kwanchewan: 167)

พิธีศพ

การจัดงานศพก็จะจัดตามฐานะ ถ้ายากจนจะจัด 1-3 วัน ถ้าร่ำรวยอาจจะจัดงาน 5-7 วัน โดยทั่วไปจะมีการจัดงานเป็นจำนวนวันเลขคู่ ส่วนใหญ่มักตั้งศพไว้สามวัน เพื่อให้ญาติพี่น้องของผู้ตายมาและประกอบพิธีกรรมครบทุกประการ

ขั้นตอนแรกของพิธีศพ ก็คือ การอาบน้ำศพและเปลี่ยนชุดกะเหรี่ยงให้คนตายสวม ในการตกแต่งศพ นิยมใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายต่าง ๆ เช่น เสื้อแบบกะเหรี่ยง กางเกงผู้ชาย ผ้าขึ้น ผ้าโพกศีรษะ ยาม ผ้าห่ม เป็นต้น นำมามัดไว้เป็นกลุ่ม ๆ แล้วนำไปผูกไว้บนช้อนบ้านเหนือศพ เพื่อให้เป็น

เสมือนร่วมเงาแก่ผู้ตายในขณะเดินทางไปยังโลกแห่งความตาย สิ่งของเหล่านี้บ่งชี้ถึงฐานะของผู้ตาย และลูกหลานด้วย หากมีผ้าแขวนไว้มากขึ้นย่อมแสดงว่าผู้ตายมีฐานะความเป็นอยู่ดี เป็นที่รักใคร่ของคนในครอบครัวและเครือญาติ ตลอดจนคนในชุมชน การนำผูกเสื่อผ้ามาร่วมพิธี เมื่อพิธีเสร็จสิ้นทุกคนก็สามารถนำเสื่อผ้าเหล่านี้กลับบ้านได้

ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน กลุ่มชายหนุ่มหญิงสาว⁹ ภายในชุมชนและต่างหมู่บ้านจะมา ร้องเพลงพื้นบ้านเพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ผู้ตาย อีกทั้งจะมีการละเล่นลักษณะคล้ายหมากรุก โดยจะนำกระเจดไม้ไผ่มาวาดเป็นตาราง เรียกว่า “ตา ลือ เค เตาะ ซอ” เป็นการต่อสู้ระหว่างไก่กับราชสีห์ โดยสมมติว่า ไก่เปรียบเสมือนผู้ตาย ราชสีห์เปรียบเสมือนเจ้าแห่งความตาย ในระหว่างเดินทางผู้ตายจะพบอุปสรรคมากมาย หากไก่ 12 ตัวสามารถเอาชนะราชสีห์ 4 ตัวได้ก็จะชี้ให้เห็นว่าผู้ตายสามารถเอาตัวรอดปลอดภัยกลับไปถึงบ้านของตนในปรภพได้ และมีการร้องเพลงพร้อมละเล่นอีกแบบ คือ “ถ่อ เส่ ซา” หมายถึง การเก็บผลไม้ โดยร้องเพลงหนึ่งบทก็จะขยับขึ้นต้นไม้หนึ่งชั้น ร้องจนกระทั่งขึ้นต้นไม้เก็บผลไม้ได้และนำลงมาทานบริเวณโคนต้นไม้ นับเป็นการสมมติว่าผู้ตายต้องเก็บผลไม้ทานในขณะเดินทาง

อีกพิธีกรรมหนึ่งที่จัดขึ้นในพิธีศพ คือ พิธีกรรมการชี้ทิศทางให้แก่วิญญาณผู้ตาย เพื่อเดินทางกลับไปยังหมู่บ้านหรือชุมชนของตนเองในโลกแห่งความตาย ในการชี้ทิศนี้จะชี้กลับด้านตรงกันข้ามกับทิศในโลกมนุษย์ โดยในตอนเย็น ผู้ชายที่แต่งงานแล้ว จะมายืนด้านศีรษะของศพและจุดเทียนเพื่อบอกทาง เช่น ชี้ไปทางทิศเหนือก็จะพูดว่าเป็นทิศใต้ จากนั้นก็จะร้องเพลงทา ไปพร้อมกับเดินวนรอบศพ ชายหนุ่มอื่น ๆ จะเดินตามและร้องเพลงทาตาม เมื่อจบเพลงแรกแล้ว หญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะเดินวนรอบศพและร้องเพลงไปตลอดคืน เพื่อให้วิญญาณผู้ตายได้ยินและเพลิดเพลินในขณะเดินทางสู่ปรโลก (kwanchewan:164-165)

ในอดีต กะเหรี่ยงถือว่างานศพเป็นงานที่สำคัญที่สุดในชีวิต เป็นงานที่ชาวกะเหรี่ยงทุกคนจะต้องไปร่วมโดยเฉพาะหนุ่มสาว จะได้มีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมแสดงความรักต่อกัน ในตอนกลางคืนบรรดาหนุ่มสาวจะเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งรอบศพ พร้อมกับร้องเพลง “ทาปล้อ”¹⁰ รำพันถึงผู้ตายไว้อาลัยแก่ผู้ตายตลอดคืน และผลัดเปลี่ยนกันเผาศพ

⁹ กะเหรี่ยงมีข้อห้ามเกี่ยวกับงานศพคือถ้าหญิงคนใดมีประจำเดือนจะถูกห้ามไม่ให้เป็นผู้ประกอบอาหารในงานศพดังกล่าวและจะห้ามไม่ให้ไปร่วมในงานอีกด้วย (ฐานันดรศักดิ์ 2533: 88)

¹⁰ “ทาปล้อ” หรือ เพลงงานศพ จากการศึกษพบว่าเพลงทาปล้อแบ่งเป็นสองประเภทคือ “เพลงทาปล้อแท้”และ “เพลงทาปล้อไม่แท้” เพลงทาปล้อไม่แท้ เนื้อหาของเพลงจะไม่เกี่ยวข้องกับความตายเป็นเพลงร้องรำพันแสดงความรักของหนุ่มสาว โดยมากจะร้องเป็นหมู่คณะ เพลงทาปล้อแท้จะใช้ร้องในงานศพเท่านั้นจะนำไปร้องที่อื่นไม่ได้ ถือว่าอัปมงคล เพลงประเภทนี้จะเป็นเพลงโศกเศร้าระลึกถึงผู้ตาย เป็นเพลงที่เกี่ยวกับเรื่องผีวิญญาณ การอาลัยถึงผู้ตาย (ฐานันดรศักดิ์ 2533: 88)

ในพิธีศพ การที่หนุ่มสาวขับลำนำโต้ตอบกันตลอดวันตลอดคืนเพื่อเป็นการส่งวิญญาณนั้น เป็นโอกาสสุดท้ายที่จะทำให้ทุกคนและผู้ตายเห็นว่า “ความรักความศรัทธาต่อตัวผู้ตายมิได้เสื่อมคลายจากคนอยู่เลย” (จักรพันธ์: 61) คนหนุ่มสาวจะเดินเป็นแถวเรียงหนึ่งรอบล้อมศพร้องร้องรำพันถึงผู้ตาย จึงถือเป็นบทบาทหลักของหนุ่มสาวที่ต้องถ่ายทอดบทลำนำแก่กันและกัน กลุ่มวัยรุ่นที่อายุน้อยมักไปร่วมพิธีกับหนุ่มสาวที่มีอายุมากกว่า เพื่อเรียนรู้การโต้ตอบบทลำนำจากผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือเก่งกว่า งานศพจึงเป็นโอกาสให้คนหนุ่มสาวได้เลือกคู่ครอง เพราะคนจากหลายหมู่บ้านจะมาร้องหา หรือขับลำนำ รอบ ๆ ศพ หนุ่มสาวทั้งในชุมชนและต่างชุมชนได้พบกัน เกี้ยวพาราสีกัน หมายปองกันและกัน แต่ต้องเป็นความสัมพันธ์ที่บริสุทธิ์ ไม่มีการประพฤติดังทางเพศ หากละเมิดจะถือว่าเป็นความผิดสถานหนักกว่าธรรมดา (ประเสริฐ: 110)

ในงานคืนที่ 3 หรือวันสุดท้าย หากเป็นศพของผู้สูงอายุจะมีการประกอบพิธีครบถ้วน โดยจะเริ่มพิธีสำคัญในช่วงบ่ายแก่ คือพิธีที่เจ้าหน้าที่ของโลกแห่งความตายมารับวิญญาณไป ญาติจะร้องให้คร่ำครวญซึ้ง ๆ ศพ เพื่อให้วิญญาณรู้สึกตัวและระลึกได้ว่าตนเองตายแล้ว มีการเซ่นไหว้ไก่เพื่อให้เป็นพาหนะเดินทางข้ามภพ และทำพิธีทอดเมล็ดข้าว (เปรมพร: 116-117) ชายหนุ่มจะก่อไฟและหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะเป็นผู้ทอดข้าว จากนั้นร้อยข้าวตอกใส่ไม้ที่เหลาไว้ ในพิธีหนุ่มสาวจะหันหลังให้ศพแล้วโยนไม้ไผ่ไปยังศพ จากนั้นจึงขว้างภาชนะที่ใช้หุงข้าวออกไปนอกบ้านให้แตกหักแล้วนำไปทิ้ง (เปรมพร: 117, kwanchewan: 165)

ในวันสุดท้ายของพิธีศพที่จะนำเอาศพไปเผาหรือฝังนั้น ทุกคนในชุมชนต้องพักผ่อนหยุดงาน 1 วัน เพราะเชื่อว่า “คนตายไปยังเมืองผีหรือโลกหน้า ผู้คนทางโลกหน้าถามว่ามาคนเดียวหรือ คนตายจะมองกลับไปข้างหลัง ถ้ามีคนทำงานในวันนั้น คนตายจะบอกว่าเขากำลังเตรียมตัวอยู่” ด้วยเหตุนี้พ่อแม่จึงสั่งสอนให้ลูกหยุดงานในวัน “นาเกรอะเกรอะ” อย่างเด็ดขาด (ประเสริฐ: 109)

ในการแห่ศพ¹¹ไปฝังหรือเผานั้น ตามแบบดั้งเดิมจะห่อศพด้วยเสื้อ เอาเส้นด้ายดิบพันโดยรอบ ผู้ที่มีฐานะอาจใส่ศพในโลง จัดเครื่องนุ่งห่มตลอดจนเครื่องใช้ส่วนตัวทุกอย่างของผู้ตาย เมล็ดพันธุ์พืชไปฝังในป่าช้าหรือวางไว้บนเชิงตะกอนด้วยในกรณีที่เผาศพ เพื่อให้คนตายได้ใช้ในปรภพ เมื่อนำศพมาถึงบริเวณสุสานจะมีการประกอบพิธี “การ อ้อ โล” หรือการมอบของให้กับผู้ตาย การใช้ชีวิตร่วมกับผู้ตาย และทานอาหารร่วมกับผู้ตาย คนที่จะร่วมพิธีดังกล่าวมักเป็นกลุ่มผู้อาวุโสและญาติพี่น้องผู้ตาย (เปรมพร: 118) ศพผู้ตายจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ผู้ทำพิธีจะสวดส่งวิญญาณ ขึ้นตอนสุดท้าย ชาวบ้านนำไม้ไผ่มาผ่าให้เป็นซี่ ๆ พร้อมทั้งนำดอกไม้และธูปมามัดรวมไว้กับไม้ไผ่ แล้วจึงนำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาจุดไฟ แล้วไปวางไว้ที่ฐานเชิงตะกอน เพื่อเผาศพผู้ตาย และจะรออยู่จนกว่าจะไหม้หมด จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนจะทำพิธีเรียกขวัญ โดยนำไปไม้จุ่มน้ำขมิ้น

¹¹ ในบางแห่งมีความเชื่อว่าการแห่ศพ จะต้องหลีกเลี่ยงการผ่านบ้านคนและไร่นา รวมทั้งจะไม่นำผ้ามาตากสองข้างทางระหว่างทางที่ขบวนศพผ่าน เพราะถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคล

สะบัดไปที่ศพเป็นจำนวน 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวเรียกขวัญให้กลับมาหาตน แล้วคนที่มาร่วมงานเผ่าจะเดินกลับพร้อมกัน โดยไปที่ห้วยเพื่อชำระล้างร่างกายและเสื้อผ้าเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคลให้ออกไปจากตัว จากนั้นทุกคนก็จะแวะไปที่บ้านผู้ตายอีกครั้งเพื่อไปรับน้ำมนต์ ก่อนจะแยกย้ายกันกลับบ้าน

หลังจากพิธีศพ ที่บ้านของผู้ตาย ผู้อาวุโสจะทำพิธีผูกข้อมือเรียกขวัญให้แก่ทุกคน หากผู้ตายเป็นหญิงเจ้าของบ้าน จะต้องทำการรื้อบ้านนั้นทิ้ง บรรดาสัตว์เลี้ยงเช่น ไก่ หมู วัว ควาย จะถูกฆ่าหมด ตามประเพณีแล้ว ถือว่าสัตว์เลี้ยง บ้านเรือนเป็นสมบัติของภรรยา ลูกหลานหรือสามีจะเก็บไว้ไม่ได้ เพราะจะไม่เป็นมงคลต่อตัวเองและลูก ๆ ต้องจัดการทำลายให้สิ้นซาก (จักรพันธ์: 63) เส่าและไม่กระดานอาจนำไปใช้สร้างเขียงนาได้ แต่ห้ามนำกลับมาสร้างบ้านอีก แต่หากสามีตาย ภรรยาก็ยังคงอยู่ในบ้านต่อไป หรืออาจจะรื้อบ้านเก่าแล้วสร้างใหม่ (kwanchewan: 166, 173)

วิธีการจัดงานศพในชุมชนกะเหรี่ยงที่นับถือผีไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ในปัจจุบันหลายชุมชนมีหนุ่มสาวผู้สืบทอดการขับลำนำน้อยลง เพราะหนุ่มสาวหันมาฝึกร้องเพลงตามวิทยุมากกว่าการขับลำนำ ผู้ใหญ่จึงต้องมาช่วยขับ บางครั้งขับลำนำไม่ต่อเนื่องข้ามวันข้ามคืน ทำให้พิธีศพไม่ยิ่งใหญ่ดังเช่นในอดีต อีกทั้งในชุมชนมีคนบางส่วนที่หันไปนับถือศาสนาคริสต์ จึงตัดขาดระบบสืบทอดดั้งเดิม ถือว่าเป็นเรื่องผีทั้งหมด (ประเสริฐ: 110)

นอกจากนี้ ศาสนาพุทธก็ค่อย ๆ แทรกซึมเข้ามาสู่กะเหรี่ยงพื้นที่ราบ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 รัฐบาลไทยได้ส่งคณะเผยแพร่ศาสนา (ธรรมจาริก) ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธค่อย ๆ เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของกะเหรี่ยง ดังจะเห็นว่ามี การนำเอาเพลงในรูปแบบของกะเหรี่ยงมาแต่งเป็นเพลงเกี่ยวกับศาสนาพุทธด้วย อย่างไรก็ตาม กะเหรี่ยงก็ยังคงนับถือผีตามแบบของตนอยู่ด้วยในขณะเดียวกัน ในหลายกรณี โดยเฉพาะงานศพของกะเหรี่ยงที่ติดต่อสัมพันธ์กับคนพื้นราบ จะมีการประกอบพิธีศพตามแบบพุทธด้วย เช่น มีการสวดพระอภิธรรมศพ มีการวางพวงหรีด และ เมื่อนำศพมาถึงสุสานจะมีการประกอบพิธีกรรมแบบพุทธ เช่น การถวายผ้าไตรและผ้าบังสุกุล

การเปลี่ยนแปลงศาสนา

แม้ว่าแต่เดิมสังคมกะเหรี่ยงจะนับถือผี แต่ในหลายสิบปีที่ผ่านมานี้ ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของคนกะเหรี่ยงเป็นจำนวนมาก

คริสต์ศาสนาเริ่มเผยแพร่เข้าสู่หมู่บ้านกะเหรี่ยงในเขตประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2425 มีอาสาสมัครกะเหรี่ยงที่นับถือคริสต์เดินทางเข้ามาทางเชียงรายและเดินทางต่อไปลำปางและเชียงใหม่ ในครั้งนั้นมีคนกะเหรี่ยง 400 คนเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ดำเนินเรื่อยมา แต่ก็ถูกตัดขาดไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภายหลังจึงมาตั้งกะเหรี่ยงแบบดิสไทย (TKBC) ในปี 2497 ส่วนคาทอลิกเริ่มทำงานกับกะเหรี่ยงที่จอมทองและแม่แจ่ม เชียงใหม่ เมื่อปี

2496 ซึ่งเป็นช่วงที่ต้องแข่งขันกับโครงการที่รัฐไทยพยายามทำให้ “ชาวเขา” กลายเป็นไทย ปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลไทยเริ่มตั้งคณะกรรมการเพื่อสงเคราะห์ชาวเขา ปี 2508 เริ่มมีโครงการพระธรรมจาริก เพื่อเผยแผ่ศาสนาพุทธในหมู่ชาวเขา ซึ่งหลังจากทำงานมา 20 ปี โครงการธรรมจาริกได้ข้อสรุปว่า กะเหรี่ยงเข้ามาบวชมากที่สุดและให้ความร่วมมือในการพัฒนาดีที่สุด เช่นเดียวกับมิชชันนารีที่พบว่าการเปลี่ยนศาสนาในหมู่กะเหรี่ยงเป็นไปอย่างรวดเร็ว

ในปัจจุบันอาจแบ่งจำแนกความเชื่อของคนกะเหรี่ยงได้ดังต่อไปนี้

- กลุ่มที่เชื่อถือผีแบบเดิม (เฮาะ แม) ซึ่งยังคงทำพิธีกรรมเลี้ยงผีต่าง ๆ ตามแบบดั้งเดิม
- กลุ่มที่เชื่อถือผีแบบก่าหน้า (เฮะ เดอะ ซี) เนื่องจากการเลี้ยงผีแบบดั้งเดิมนั้นยุ่งยากและสิ้นเปลืองมาก ราว 50-60 ปีก่อน กะเหรี่ยงสะกอ จึงหันเหมาให้ความสำคัญเฉพาะผีภูเขา ผีน้ำ และผีหมู่บ้านเท่านั้น และยินยอมให้ประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษได้ โดยที่สมาชิกทุกคนไม่ต้องมาร่วมพิธี หากใครมาร่วมไม่ได้ ก็จะเก็บค่ายสำหรับผูกข้อมือไว้ให้ผู้นั้น
- กลุ่มที่หันมานับถือศาสนาคริสต์¹² (บา ยวา) ซึ่งแยกได้เป็น 2 นิยาย ได้แก่ นิยายโปรเตสแตนต์(เบลอะ ที) และ นิยายโรมันคาทอลิก (พิกี ที) ผู้ที่นับถือคริสต์จะต้องเลิกนับถือผีต่าง ๆ ทั้งหมด
- กลุ่มที่หันมานับถือศาสนาพุทธ¹³ (บา พอ) ซึ่งชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีตัดผีให้ เพราะแต่เดิม การทำพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษนั้น ลูกหลานที่สืบเชื้อสายฝ่ายมารดาเดียวกัน ต้องมาร่วมทุกคน และในพิธีทุกคนต้องประพฤติตัวตามข้อกำหนดอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นจะทำ

¹² มิชชันนารีอเมริกันแบพติสท์ได้เผยแผ่ศาสนาในหมู่กะเหรี่ยงในพม่า โดยในครั้งนั้นใช้ภาษาพม่า ต่อมาในปี ค.ศ.1832 Jonathan Wade มิชชันนารีอเมริกันแบพติสท์ได้คิดภาษากะเหรี่ยงได้สำเร็จ โดยดัดแปลงมาจากตัวอักษรและหลักการใช้ภาษาพม่า การคิดค้นอักษรกะเหรี่ยงได้สำเร็จทำให้การเผยแผ่คริสต์ศาสนาสู่คนกะเหรี่ยงในพม่าประสบความสำเร็จมาก เพราะไปสอดคล้องกับคติความเชื่อเดิมที่เล่าสืบต่อกันมาเกี่ยวกับบันทึกทองที่สูญหายไป ตำนานกะเหรี่ยงเล่าว่า “ยั่วเป็นผู้สร้างโลกและมวลมนุษย์ทั้งหลาย ยั่วเป็นบิดาของมนุษย์ มีชนชาติกะเหรี่ยงเป็นพี่ชายคนโต เขาได้ทำบันทึกที่ยั่วได้มอบให้สูญหายไป ทำให้พวกเขาตกอยู่ในภาวะแห่งความโง่เขลาไม่รู้ และทุกข์ยากอย่างแสนสาหัส ผู้ที่นำบันทึกของเขาไปคือชนผิวขาว ผู้เป็นน้องคนสุดท้อง แต่พวกเขาก็มีความเชื่อว่าวันหนึ่งน้องชายผิวขาวจะนำบันทึกทองนั้นกลับมา และเมื่อนั้นชนชาติกะเหรี่ยงก็จะพ้นทุกข์ยากที่ได้ประสบอยู่...” (Zan and Soward 1963: 305 อ้างจาก เพียงจิต 2535: 77-78) เมื่อวันนั้นมาถึงก็จะกลายเป็นยุคทองของกะเหรี่ยง เป็นการก้าวสู่ยุคพระศรีอาริย์ (messianic age) ดังนั้นเมื่อชาวตะวันตกมาพร้อมกับคัมภีร์ไบเบิล จึงทำให้กะเหรี่ยงจำนวนหนึ่งตีความว่า เป็นการเริ่มเข้าสู่ยุคที่น้องผิวขาวได้กลับมาพร้อมบันทึกทอง

¹³ อาจแบ่งได้เป็นสองกลุ่มหลัก คือกลุ่มโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเกิดจากรัฐไทยต้องการให้ชาวเขาหันมานับถือศาสนาพุทธ และกลุ่มที่นับถือครุบาซึ่งมีลักษณะเป็นพุทธแบบดั้งเดิมของชุมชนทางภาคเหนือ การนับถือครุบาเป็นความศรัทธาที่เกิดขึ้นต่อตัวผู้นำคือครุบา ซึ่งกะเหรี่ยงเชื่อว่าเป็นเหมือนเทพเจ้าในความเชื่อดั้งเดิมของพวกเขา (kwanchewan : 244-247)

ให้พิธีกรรมล้มเหลวได้ ความพร้อมเพรียงของการปฏิบัตินั้นไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งลูกหลานออกไปเรียนหนังสือและทำงานนอกชุมชน ไม่สามารถกลับมาร่วมพิธีได้ จึงทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นภาระที่ยุ่งยาก

- กระเหรี่ยงที่นับถือศาสนาพุทธควบคู่กับการถือผี “บาพอ เอาะแซ” พวกเขาจะยังคงปฏิบัติตามความเชื่อเดิมเกี่ยวกับผี ยังคงประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีดิน ผีน้ำ มีการบวงสรวงขอให้ผีปกป้องรักษา ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ยั่ว” และเรื่องขวัญ 37 ขวัญ ซึ่งเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วย

กล่าวโดยสรุป การเปลี่ยนความเชื่อและศาสนาของกระเหรี่ยงส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมความตายด้วย การเผยแพร่ศาสนาทำไปพร้อม ๆ กับการส่งเสริมด้านการศึกษา มีการให้ทุนเรียนฟรี สร้างหอพักในเมือง ทำให้เยาวชนกระเหรี่ยงจำนวนมากเข้าสู่ระบบการศึกษาที่เป็นทางการ จบสูงขึ้น ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้น บทบาทของพิธีศพในฐานะพื้นที่และโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะกัน ร้องเพลงร่วมกัน และเกี่ยวพาราสีกัน จึงหมดความสำคัญลง หนุ่มสาวไม่ได้ใจจดใจจ่อที่จะไปร่วมพิธีศพอีกต่อไป อีกทั้งผู้ที่เปลี่ยนศาสนาก็ไม่ประกอบพิธีกรรมดั้งเดิมอีกต่อไป บทบาทของพิธีกรรมความตายในฐานะที่เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนจึงลดความสำคัญ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระเหรี่ยงส่วนใหญ่มุ่งศึกษาวัฒนธรรมกระเหรี่ยงในเรื่องชีวิตที่เรียบง่าย การให้คุณค่าและเคารพต่อธรรมชาติ จึงทำให้ไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมความตายอย่างละเอียด

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชีวัน บัวแดง. ศาสนาและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ศึกษากรณีกลุ่มชนกะเหรี่ยงในประเทศไทยและประเทศพม่า. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

จักรพันธ์ เพียรพนัสลัก. ภูมิปัญญาชาวบ้านในพิธีกรรมของชุมชนกะเหรี่ยง. ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543

ฐนันดรศักดิ์ เวียงสารวิน. จู๋ต๋าเออะ : ความเชื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคของชาวกะเหรี่ยง ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านกล้วย อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี. ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.

ประเสริฐ ตระการศุภกร. การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง. หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

เปรมพร ชันติแก้ว. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นไทยของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านแพะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

เพียงจิต เทียน้อย. การเปลี่ยนศาสนาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

สุลักษณ์ โทณลักษณ์. การนับถือผีบรรพบุรุษของชาวกะเหรี่ยงปว : บทบาท ความสำคัญ และการเปลี่ยนแปลง กรณีศึกษาที่หมู่บ้านดงเสลาเก่า ตำบลด่านแม่ฉลวย อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

วันดี สันติวุฒิมณี. ชีวิตครอบครัวชาวกะเหรี่ยง (สะกอ) : กรณีศึกษาชาวบ้านซอโอ ตำบลช่องแคบ อำเภอพบพระ จังหวัดตาก. สำนักงานบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

Christina Fink, 'Living for funerals', in *Living at the edge of Thai society : the Karen in the highlands of northern Thailand* / edited by Claudio O. Delang London ; New York : RoutledgeCurzon, c2003

Hayami Yoko, Embodied Power of Prophets and Monks : Dynamics of Religion among karen in Thailand. paper from INTERNATIONAL WORKSHOP Inter-Ethnic Relations in the Making of Mainland Southeast Asia and Southwestern China. 18-25 March 2001 Chiang Tung, Myanmar and Chiang Rai, Thailand, 2001.

- James W. Hamilton. 'Structure, Function, and Ideology of a Karen Funeral in Northern Thailand', in *Changing identities in modern Southeast Asia* / editor David J. Banks The Hague : Mouton Publishers ; distributed in the USA and Canada by Aldine, Chicago, 1976.
- James W. Hamilton. Effects of the Thai Market on Karen Life. *Practical Anthropology*, 10: 5 (Sept-Oct. 1963), p.209-215 [Tarrytown, N.Y.], 1963.
- Kwanchewan Buadang. *Buddhism, Christianity and the Ancestors. "Religion and Pragmatism in a Skaw Karen Community of North Thailand"*, Publish with the support of the Toyota Foundation, Sprint, Chiang Mai, Thailand, 2003.
- Kwanchewan Buadang, *Khuba Movements and the Karen in Northern Thailand : Negotiating Sacred Space and Identity*, เอกสารประกอบการสัมมนาระดับนานาชาติ เรื่อง "Cultural Diversity and Conservation in the Making of Mainland Southeast Asia and Southwestern China : Regional Dynamics in the Past and Present" เมืองหลวงพระบาง, ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2002
- Kwanchewan Buadang, *Practices of Ancestor Spirit Cult among The Sgaw Karen in Mae Cham*. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 1998
- Mohd. Razha Rashid and Pauline H. Walker, "The Karen People: An Introduction" in *Farmer in the Hills: Upland Peoples of North Thailand*, Anthony R. Walker (Editor), 1975
- Ruriko Uchida, *Po Karen Zoku no Uta -- Seihoku Tai Fiirudo Chousa Houkoku --* (บทเพลงของกะเหรี่ยงโป –รายงานผลการวิจัยภาคสนามทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของไทย). Souritsu Gojuu Shuunenki Ronbunshu "Po Karen Zoku no Uta -- Seihoku Tai Fiirudo Chousa Houkoku --", Kokuritsu Ongaku Daigaku, Takiguchi Insatsusho, pp. 49-71, 1978.